

Katarzyna Chrobocińska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

CZYNNIKI OGRANICZAJĄCE ORAZ DZIAŁANIA POPRAWIAJĄCE KONKURENCYJNOŚĆ GOSPODARSTW UŻYTKUJĄCYCH ZWRSP W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM¹

*LIMITING FACTORS AND ACTIONS TO IMPROVE OF COMPETITIVENESS
OF FARMS USING STATE LAND RESOURCES IN THE WARMIA-MAZURY*

Słowa kluczowe: konkurencyjność, czynniki ograniczające konkurencyjność, czynniki poprawiające konkurencyjność

Key words: competitiveness, factors limiting competitiveness, actions to improve competitiveness

Abstrakt. Celem badań była próba określenia najważniejszych czynników ograniczających oraz działań wspomagających kreowanie konkurencyjności przedsiębiorstw rolniczych wykorzystujących w produkcji ZWRSP, ze szczególnym uwzględnieniem udziału aktywów pozyskanych z ZWRSP w wartości aktywów ogółem. Wyniki badań dowodzą, że w badanej zbiorowości wielkość udziału aktywów pozyskanych z ZWRSP przyczyniła się do określenia w poszczególnych grupach respondentów odmiennego zestawu czynników ograniczających oraz działań przyczyniających się do poprawy ich konkurencyjności.

Wstęp

Konkurencyjność jest pojęciem złożonym i wielowymiarowym, można ją określić jako zdolność do sprawnego realizowania celów na rynkowej arenie konkurencji, ale także jako umiejętność konkurowania, a zatem działania i przetrwania w konkurencyjnym otoczeniu. Jest ona przedstawiana także w postaci agregatywnej, składającej się z czterech elementów, do których należy: potencjał konkurencyjności, przewaga konkurencyjna, instrumenty konkurowania i pozycja konkurencyjna. Między ww. składnikami a otoczeniem zachodzi wiele interakcji [Stankiewicz 2005]. Lubiński i współautorzy [1995] wskazują także, że konkurencyjność można rozpatrywać w kontekście czynnikowym, co oznacza długofalową zdolność przedsiębiorstwa do skutecznego konkurowania (sprostania konkurencji, którą kształtują szybkość reagowania na zmiany w otoczeniu i umiejętność wykorzystania jego sprzyjających konfiguracji lub umiejętne wykorzystanie własnych zasobów itp.). Ponadto dodają oni konkurencyjność wynikową, która odnosi się do wyników osiągniętych w procesie konkurowania.

Konkurencyjność rolnictwa może być pojmowana dwojako – w ujęciu międzynarodowym, jako konkurencyjność potencjalna rolnictwa danego kraju i jako konkurencyjność wewnętrzna działu gospodarki narodowej. Najczęściej potencjalne zdolności konkurowania rolnictwa są kojarzone z konkurencyjnością zasobową [Woś 2001]. Wymiernym efektem konkurencyjności jest zdolność do efektywnego wykorzystania czynników produkcji [Kołodziejczak 2010]. Analiza tego zagadnienia umożliwiła określenie źródeł przewagi konkurencyjnej w rolnictwie, do których zaliczono m.in. warunki przyrodnicze i aktywność rolników [Goraj i in. 2011], przy czym aktywność ta może mieć wyraz w zmianach obszarowych gospodarstw towarowych. Dosyć popularnym sposobem jest dzierżawa, która stała się podstawową formą zmiany struktury agrarnej w rolnictwie polskim [Bartkiewicz 2011]. Do 2012 roku wydzierżawionych było 1,4 mln ha, czyli 75% powierzchni Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (ZWRSP) [Jabłońska-Urbaniak 2012], a najwięcej wydzierżawionej powierzchni znajduje się m.in. na terenie Warmii i Mazur.

¹ Projekt badawczy finansowany przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie i Agencję Nieruchomości Rolnych Oddział Terenowy w Olsztynie, nt. *Konkurencyjność podmiotów gospodarczych użytkujących Zasoby Własności Rolnej Skarbu Państwa w województwie warmińsko-mazurskim.*

W związku z powyższym celem badań była próba określenia najważniejszych czynników ograniczających oraz działań wspomagających kreowanie konkurencyjności przedsiębiorstw rolniczych wykorzystujących w produkcji ZWRSP, ze szczególnym uwzględnieniem udziału aktywów pozyskanych z ZWRSP w wartości aktywów ogółem. Może mieć to wpływ na zróżnicowanie oraz kolejność czynników warunkujących konkurencyjność w badanych grupach gospodarstw.

Materiał i metodyka badań

Badania przeprowadzono w 2013 r. metodą wywiadu standaryzowanego z kwestionariuszem ankiety. Podmiotem przeprowadzonych badań była celowo dobrana grupa gospodarstw rolniczych zlokalizowanych na obszarze Warmii i Mazur wykorzystująca w swej działalności ZWRSP. Łączna liczba gospodarstw uwzględnionych w procesie badawczym wynosiła 200 podmiotów, natomiast pełne dane zebrano z 87 gospodarstw. Badana zbiorowość była zróżnicowana ze względu na całkowitą powierzchnię gospodarstwa. Największa grupa respondentów miała gospodarstwa o powierzchni 50-100 ha (41,4%), najmniejszą grupę stanowiły podmioty o powierzchni ponad 500 ha (4,6%). Średnia powierzchnia badanych gospodarstw wynosiła 127,6 ha. Największą grupę respondentów stanowili rolnicy (43%), którzy dzierżawili do 25% aktywów pochodzących z ZWRSP. Co trzeci badany rolnik wskazał, że w swojej działalności wykorzystuje 26-50% ZWRSP. Tylko 14% przyznało, że udział aktywów w produkcji pochodzących z ZWRSP był na poziomie 51-75%. Właścicielami gospodarstw były osoby w wieku 30-60 lat (92%), posiadające wykształcenie średnie rolnicze (37%) albo zasadnicze zawodowe nierolnicze (20%).

Kwestionariusz ankietowy zawierał pytania zamknięte, m.in. dotyczące określenia najważniejszych czynników ograniczających oraz wspomagających konkurencyjność respondentów. W opracowaniu wykorzystano część materiału dotyczącego w.w. czynników. Badani rolnicy wskazywali czynniki, które według ich opinii miały największe znaczenie, przypisując im odpowiednią liczbę punktów (według skali od 0 – znaczenie danej cechy całkowicie nieistotne, do 4 – znaczenie cechy bardzo duże). Do omówienia wyników badań wykorzystano miary tendencji centralnej (m.in. średnią arytmetyczną punktów przyznanych poszczególnym czynnikom). Z uwagi na fakt, że w kwestionariuszu wywiadu uwzględniono bardzo wiele czynników, przeprowadzono analizę uzyskanych danych i dokonano weryfikacji za pomocą mediany. W związku z tym w opracowaniu zaprezentowano wyniki badań dotyczące tylko najważniejszych czynników. Należy dodać, że ze względu na małą liczebność grupy materiał badawczy nie ma charakteru statystycznego i nie może być podstawą do formułowania wniosków ogólnych. Jednakże może stanowić punkt odniesienia dla pogłębionych badań nad tą problematyką.

Wyniki badań

Analiza porównawcza najważniejszych działań rozwojowych, umożliwiających poprawę konkurencyjności pozwala na stwierdzenie, że kolejność ww. działań w badanych gospodarstwach znacznie się różniła (tab. 1). Respondenci z gospodarstw, w których udział aktywów pochodzących z ZWRSP stanowił tylko 25% całości, do najważniejszych działań poprawiających konkurencyjność zaliczyli: udoskonalenie organizacji pracy, zmniejszenie kosztów produkcji, poprawę jakości produkcji lub świadczonych usług, poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia (2,8-2,6 pkt). Nieco rzadziej stosowano: specjalizację produkcji, doskonalenie współpracy z odbiorcami i z dostawcami (2,5-2,2 pkt).

Pozostali badani rolnicy uznali, że poprawa konkurencyjności ich gospodarstw może nastąpić, gdy znajdą tańsze źródła zaopatrzenia (2,8-4,0 pkt). Oprócz tego wzrost konkurencyjności w gospodarstwach, w których udział aktywów pochodzących z ZWRSP stanowił 26-50% całości, w drugiej kolejności: redukowano koszty produkcji, podnoszono jakość produktów/usług oraz doskonalono współpracę z odbiorcami (2,7 pkt). Najrzadziej podejmowano działania, które miały na celu poprawę organizacji pracy, specjalizację produkcji oraz doskonalenie współpracy z dostawcami (2,4-2,3 pkt). Ponadto, w następnej grupie badanych kreowanie konkurencyjności umożliwiło: doskonalenie współpracy z odbiorcami, poprawa jakości produktów/usług oraz specjalizacja produkcji (2,6-2,4 pkt).

Tabela 1. Działania przeprowadzone w celu poprawy konkurencyjności w badanych gospodarstwach
 Table 1. The activities performed in order to improve the competitiveness of the surveyed farms

Działania/Activities	Udział aktywów pochodzących z ZWRSP w całości gospodarstwa/The share of assets from in total farm [%]			
	do 25	26-50	51-75	76-100
	średnio [pkt]/average [points]			
Ulepszenie organizacji pracy/Improving organization of work	2,8	2,4	2,5	3,0
Zmniejszanie kosztów produkcji/Reducing production costs	2,7	2,7	–	3,0
Podnoszenie jakości produkcji /świadczonych usług/Improving quality of production/ services rendered	2,7	2,7	2,5	–
Poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia/The search for cheaper sources of supply	2,6	2,8	3,1	4,0
Specjalizacja produkcji/Expertise production	2,5	2,4	2,4	2,0
Ulepszanie współpracy z odbiorcami/Enhancing cooperation with recipients	2,3	2,7	2,6	2,5
Ulepszanie współpracy z dostawcami/Enhancing cooperation with suppliers	2,2	2,3	–	2,0
Systematyczne szkolenie pracowników/Systematic training of staff	–	–	–	2,5
Zmniejszenie zatrudnienia/The decrease in employment	–	–	–	2,0

Symbol „–” oznacza, iż dane działanie uzyskało średnio poniżej 2 pkt /Symbol „–” means that the action received an average of less than 2 points

Źródło: badania własne

Source: own study

W gospodarstwach, w których udział aktywów pochodzących z ZWRSP stanowił 76-100% całości, zestawienie działań rozwojowych przedstawiało się inaczej. Producenci w celu poprawy konkurencyjności starali się: ulepszyć organizację pracy oraz zmniejszyć koszty produkcji (3,0 pkt), ulepszyć współpracę z odbiorcami oraz systematycznie szkolić pracowników (2,5 pkt), przeprowadzić specjalizację produktów, ulepszyć współpracę z dostawcami i zredukować zatrudnienie (2,0 pkt).

W kreowaniu konkurencyjności istotna jest identyfikacja najważniejszych czynników przyczyniających się do sukcesu w walce konkurencyjnej, ale równie ważne jest określenie takich, które ją ograniczają. Uzyskane informacje mogą wspomóc skuteczność podejmowanych decyzji. Respondenci zatem określili najważniejsze czynniki ograniczające konkurencyjność ich gospodarstw, przy czym w każdej wyróżnionej grupie badanych określono inny ich zestaw. Rolnicy, których udział aktywów pozyskanych z ZWRSP w wartości aktywów ogółem nie przekroczył 25% przedstawili swoje zestawienie czynników ograniczających kreowanie konkurencyjności. Do najważniejszych zaliczyli (tab. 2): wysokie koszty produkcji oraz wysokie ceny środków produkcji (3,2 pkt), skomplikowane procedury uzyskania dotacji z UE oraz brak kapitału na rozwój (3,1 pkt). Mniejsze znaczenie dla producentów ww. grupy miały: wysokie podatki oraz przestarzały park maszynowy (2,8 pkt), ograniczony dostęp do kredytów (2,7 pkt) i wysoki czynsz dzierżawny (2,6 pkt). W ostatniej kolejności wymieniono: biurokrację Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR), niestabilne ceny skupu, ograniczony popyt na produkty, skomplikowane i niestabilne regulacje prawne dotyczące dzierżawy gruntów, niską jakość dzierżawionych gruntów, dostęp do wykwalifikowanych pracowników oraz niekorzystne położenie geograficzne gospodarstwa (2,5-2,0 pkt).

W gospodarstwach, w których udział aktywów pozyskanych z ZWRSP w wartości aktywów ogółem wynosił 26-50%, producenci rolni dostrzegli inne czynniki hamujące ich konkurencyjność. Do najważniejszych zakwalifikowano: niestabilne ceny skupu (3,4 pkt), wysokie koszty produkcji oraz brak kapitału na rozwój (3,3 pkt), jak również skomplikowane procedury uzyskania dotacji z UE (3,1 pkt). W dalszej kolejności wymieniono: wysokie ceny środków produkcji (2,9 pkt) oraz przestarzały park maszynowy (2,8 pkt). Jako najmniej ważne określono: ograniczony dostęp do kredytów, wysokie podatki, wysoki czynsz dzierżawny, skomplikowane i niestabilne regulacje prawne dotyczące dzierżawy gruntów, biurokrację ANR, złe warunki klimatyczne, ograniczony

Tabela 2. Czynniki ograniczające konkurencyjność badanych gospodarstw
 Table 2. Factors limiting the competitiveness of the surveyed households

Czynniki ograniczające konkurencyjność/ Factors limiting the competitiveness	Udział aktywów pochodzących z ZWRSP w całości gospodarstwa/ The share of assets from in total farm [%]			
	do 25	26-50	51-75	76-100
	średnio [pkt]/average [points]			
Wysokie koszty produkcji/High cost of production	3,2	3,3	2,5	3,5
Wysokie ceny środków produkcji/High prices of resources of production	3,2	2,9	–	–
Brak kapitału na rozwój/Lack of capital for development	3,1	3,3	3,3	2,0
Skomplikowane procedury uzyskania dotacji UE/Complicated procedures for obtaining EU grants	3,1	3,1	–	3,5
Przestarzały park maszynowy/Obsolete machinery	2,8	2,8	2,3	4,0
Wysokie podatki/High taxes	2,8	2,7	–	–
Ograniczony dostęp do kredytów/Limited access to credit	2,7	2,7	2,4	2,5
Wysoki czynsz dzierżawny/High rent lease	2,6	2,6	–	2,7
Niestabilne ceny skupu/Unstable purchase price	2,5	3,4	3,8	2,5
Ograniczony popyt na produkty/Limited demand for products	2,5	2,3	2,1	3,5
Biurokracja ANR/Bureaucracy of ANR	2,5	2,5	–	–
Skomplikowane i niestabilne regulacje prawne dotyczące dzierżawy gruntów/Complex and unstable legal regulations concerning the leasing of land	2,4	2,5	–	–
Niska jakość dzierżawionych gruntów/Low quality of leased land	2,4	2,1	–	–
Dostęp do wykwalifikowanych/pracowników/Access to skilled workers	2,1	2,3	2,1	2,0
Niskie kwalifikacje siły roboczej/Low-skilled labor force	–	2,0	–	2,0
Niekorzystne położenie geograficzne gospodarstwa/Unfavorable geographical position of farm	2,0	2,3	–	–

Oznaczenie: jak w tab. 1/Explanations: see tab. 1

Źródło: badania własne

Source: own study

popyt na produkty, dostęp do wykwalifikowanych pracowników, niekorzystne położenie geograficzne gospodarstwa, niską jakość dzierżawionych gruntów, niskie kwalifikacje siły roboczej (2,7-2,0 pkt).

Wyniki badań wykazały, że najważniejszą barierą w gospodarstwach, w których udział aktywów pozyskanych z ZWRSP w wartości aktywów ogółem wynosił 51-75% całości, były niestabilne ceny skupu (3,8 pkt) oraz brak kapitału na rozwój (3,3 pkt). Rzadziej wskazywano na: wysokie koszty produkcji, ograniczony dostęp do kredytów, ograniczony popyt na produkty, dostęp do właściwych pracowników (2,5-2,1 pkt).

Respondenci z gospodarstw, w których udział aktywów pozyskanych z ZWRSP w wartości aktywów ogółem stanowił 76-100% całości, określili inną kolejność czynników ograniczających konkurencyjność ich jednostek. W pierwszej kolejności wymieniono: przestarzały park maszynowy (4,0 pkt), wysokie koszty produkcji, ograniczony popyt na produkty oraz skomplikowane procedury uzyskania dotacji z UE (3,5 pkt). Mniej ważnymi okazały się: wysoki czynsz dzierżawny, ograniczony dostęp do kredytów, niestabilne ceny skupu, brak kapitału na rozwój, dostęp do wykwalifikowanych pracowników, niskie kwalifikacje siły roboczej (2,7-2,0 pkt).

Podsumowanie i wnioski

Producenci rolni świadomi swojego potencjału produkcyjnego oraz istniejących czynników ograniczających, a także wspomagających walkę konkurencyjną mogą coraz lepiej kreować swoją konkurencyjność. Powyższe rozważania upoważniają do następujących wniosków i spostrzeżeń:

1. W badanej populacji zróżnicowanie udziału aktywów pozyskanych z ZWRSP w wartości aktywów ogółem w gospodarstwie pozwoliło na określenie odmiennego zestawu najważniejszych czynników wspomagających i ograniczających ich konkurencyjność.

2. Do najważniejszych czynników przyczyniających się do poprawy konkurencyjności gospodarstw, w których udział aktywów był najmniejszy (do 25%) respondenci zaliczyli: udoskonalenie organizacji pracy, zmniejszenie kosztów produkcji, poprawę jakości produkcji/usług oraz poszukiwanie tańszych źródeł zaopatrzenia (2,6-2,8 pkt), natomiast w pozostałych – tańsze źródła zaopatrzenia (2,8-4,0 pkt).
3. W badanej zbiorowości określono również najważniejsze czynniki ograniczające konkurencyjność badanych gospodarstw. W jednostkach, w których udziału aktywów pozyskanych z ZWRSP w wartości aktywów był najmniejszy (do 25%) rolnicy wskazali wysokie koszty produkcji oraz wysokie ceny środków produkcji (3,2 pkt). W przypadku gospodarstw wykorzystujących w działalności od 26 do 50% aktywów pochodzących z ZWRSP respondenci wyrazili opinie, że konkurencyjność ich gospodarstw była hamowana przez niestabilne ceny skupu, wysokie koszty produkcji oraz brak kapitału na rozwój (3,3 -3,4 pkt). Podobnego zdania byli producenci w gospodarstwach, których udział aktywów pochodzących z ZWRSP był na poziomie 51-75% – do najważniejszych czynników ograniczających zaliczyli niestabilne ceny skupu oraz brak kapitału na rozwój (3,3-3,8 pkt). Według respondentów z pozostałych gospodarstw, najważniejszymi czynnikami negatywnie wpływającymi na ich konkurencyjność były: przestarzały park maszynowy, wysokie koszty produkcji, ograniczony popyt na produkty oraz skomplikowane procedury uzyskania dotacji z UE (3,5-4,0 pkt).

Literatura

- Bartkiewicz H. 2011: *Czynniki wpływające na podjęcie dzierżawy rolniczej w opinii lubuskich rolników*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XIII, z. 3, 14-18.
- Goraj L., Sikorska M.A., Chmielewska B., Karwat-Woźniak B., Szczepaniak I., Drożdż J., Mańko S., Płonka R., Tarasiuk R. 2011: *Konkurencyjność i znaczenie rolnictwa oraz sektora rolno-spożywczego w województwach Polski Wschodniej*, Ekspertyza wykonana na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego na potrzeby aktualizacji Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020.
- Jabłońska-Urbaniak T. (red.). 2012: *Rolnictwo i gospodarka żywnościowa*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, [www.minrol.gov.pl].
- Kołodziejczak A. 2010: *Modele rolnictwa zróżnicowanie przestrzenne sposobów gospodarowania w rolnictwie polskim*, Poznań, UAM, 146.
- Lubiński M., Michalski T., Misala J. 1995: *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. Pojęcia i sposób mierzenia*, Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, Warszawa, 9-13.
- Sobczyk M. 2013: *Statystyka*, PWN, 36-48.
- Stankiewicz M.J. 2005: *Konkurencyjność przedsiębiorstwa. Budowanie konkurencyjności przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji*, Wyd. TNOiK, Dom Organizatora, Toruń, 89.
- Woś A. 2001: *Konkurencyjność wewnętrzna rolnictwa*, Warszawa, IERiGŻ, 30-34.

Summary

This study attempts to identify the most important limiting factors and the activities that support the creation of competitiveness of agricultural enterprises using in the production resources of state land, with particular emphasis on the participation of the assets acquired from state land in the value of assets. The results show that in the studied population the share of assets acquired from state land contributed to the definition of respondents in each group a different set of limiting factors and activities that help to improve their competitiveness.

Adres do korespondencji
dr inż. Katarzyna Chrobocińska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Ekonomiki Przedsiębiorstw
ul. M. Oczapowskiego 4, 10-719 Olsztyn
tel. (89) 523 34 78
e-mail: katarzynachrobocinska@wp.pl